

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
„A kormányzás területi, történeti és társadalmi dimenziói program”
Interdiszciplináris Doktori Iskola

Az időspolitika lokális interpretációi

Doktori értekezés tézisei

Készítette:

Brettner Zsuzsanna

Témavezető:

Dr. Kunszt Márta egyetemi docens

Dr. Szöllősi Gábor egyetemi docens

Pécs
2013

„Mindenki sokáig akar élni, de senki sem akar megöregedni” – mondta Jonathan Swift a XVIII. század elején – aki matuzsálemnek számított a maga korában, miután 78 évet élt meg. A Gulliver utazásai harmadik részében ecseteli mindazt a nyomorúságot, amit egy olyan ember él meg, aki ugyan halhatatlan, de testileg és szellemileg megöregszik. Tovább rontja a halhatatlanok (a „struldbrugok”) helyzetét az, ahogyan a társadalom bánik velük.

Az öregedés kérdése minden történelmi korban foglalkoztatta az embereket. Napjainkban az idősödés számtalan aspektusa olyan kérdéssé vált, amelyben az államtól várnak közpolitikai jellegű választ. Az idősekre irányuló szakpolitikák hosszú ideig az időskorhoz kapcsolódó különféle problémák kezelésére irányultak; a jelen időpolitikai diskurzusát azonban elsősorban az az elgondolás jellemzi, hogy miként lehet megőrizni az aktivitást, hogy a ’tényleges’ öregedés minél későbbi életkorban következzen be.

Mondhatni, az időpolitika ma jellemző diskurzusa visszakanyarodott oda, amit annak idején Swift megfogalmazott. Az öregedés örök kérdéseire így új kérdés társul: hogyan jut el a közpolitika oda, hogy az idős emberekkel kapcsolatban már nem a problémák kezelése, hanem magának az időskornak az átalakítása jelenti a kitűzött célt. A dolgozat annak megértéséhez kíván hozzájárulni, hogy hogyan változott meg a társadalom, közelebbről a közpolitika viszonya a mai „halhatatlanokhoz”, azaz az idősekhez.

A probléma háttere

Az időskor felfogása a közpolitikai diskurzusban az utóbbi évtizedben jelentős mértékben megváltozott, és ez a változás végiggyűrűzött az időpolitika nemzetközi színtereitől egészen a lokális politika szintjéig. A tárgyalni kívánt probléma tehát nem más, mint az, hogy a megváltozó időpolitikai diskurzus miként jut el a szakpolitizálás helyi szintjéig.

Az időpolitika átalakulására egyfajta felülről lefelé haladó (top-down) folyamat volt a jellemző, melyben a World Health Organisation (továbbiakban WHO) tekinthető a változások kiinduló pontjának. A változás folyamatban mérföldkönek tekinthető a WHO 2002-es dokumentuma, mely a problémák és a veszteségek helyett az aktív időskor eszményét helyezte előtérbe. A WHO ’Aktív időskor - politikai keretrendszere’ a nemzetállamok közötti és a nemzetállamokon belüli diskurzusokat kívánta elősegíteni a tevékeny és egészséges időskor megvalósítása érdekében. A WHO mellett érvelt, hogy a különböző szintű kormányzatok és a civil társadalom közös erőfeszítése képes átalakítani az időpolitikát (WHO 2002).

A WHO a megfogalmazott szakpolitikai célok megvalósításában mind a nemzetállami, mind pedig a lokális szintnek szerepet szánt. A WHO dokumentumai arra ösztönzik a nemzeti kormányzatokat, hogy támogassák, illetőleg törekedjenek az aktív idősor eszményének megvalósítására, továbbá nemzetállamok működjenek együtt a célok kijelölésében és elérésében. A nemzetállami szintet célozza meg például a WHO Európai Regionális Irodája által 2012-ben kibocsátott 'Egészséges öregedés európai stratégiája és cselekvési terve' (Strategy and Action Plan of Active and Healthy Ageing in Europe), amely együttműködésre szólította fel az európai tagállamokat az egészséges idősor elérése érdekében (WHO Európai Regionális Irodája 2012).

A WHO felismerte, hogy a világ szinte minden területén az idősödés és az urbanizáció két, egymással párhuzamosan zajló folyamat. Ezért támogatta a 'Korbarát városok és közösségek globális hálózatának' (Global Network of Age-Friendly Cities and Communities) létrejöttét, annak érdekében, hogy ösztönözzék az aktív idősödés megvalósítását. Egyúttal támogassák a korosztály tagjait a lehető legjobb életminőség elérésében (WHO 2005). A 'Korbarát városok' című WHO kiadvány javaslatokat fogalmazott meg annak érdekében, hogy azok alkalmazásával a helyi szinten még hatékonyabbá váljon az aktív idősor megvalósítását támogató tervezés és végrehajtás (WHO 2007).

Az időspolitika változásában szerepe volt – noha jóval kisebb mértékben, mint a WHO-nak – az Európai Uniónak is. Az Unió időspolitikai diskurzusaiban egyfajta kettősség figyelhető meg, gyakran egyazon dokumentumon belül is együttesen jelennek meg az idősorhoz kötődő kihívásokhoz valamint az idősorban rejlő lehetőségekhez kapcsolódó tartalmak [vö. COM(2009)180; 940/2011/EU]. Az Európai Unió elkészítette az 'Európai Innovációs Partnerség az Aktív és Egészséges Idősödésért' stratégiát, mely a WHO aktív idősor paradigmájára épül [COM(2012)83]. Az Unió a nemzeti kormányokat arra biztatta, hogy a 2014-2020-as programozási időszakban a strukturális alapok célkitűzéseire illeszkedő időspolitikai terveket készítsenek. Mindemellett a hatékonyság érdekében a partnerséget továbbá a jó gyakorlatok megosztását is szükségesnek tekinti. Az Unió az európai időspolitika harmonizációja során túllépett az ellátási kötelezettségek megfogalmazásán, egyúttal az aktív és egészséges időskort helyezte az időspolitika homlokterébe.

A nemzetállami és a helyi időspolitika közötti top-down kapcsolat legfontosabb hazai eszközeit az „idősbarát önkormányzat” pályázatok, valamint az esélyegyenlőségi programok

jelentik. A magyar kormányzat az 'Idősbarát Önkormányzati Díj' pályázati kiírásában, illetve a helyi esélyegyenlőségi program készítését meghatározó jogszabályban [2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet] fogalmaz meg kívánalmakat az önkormányzati időspolitikával kapcsolatban. A két dokumentum jelentős mértékben túllép a korábbi jogszabályok szemlétén (melyekben az időspolitika dominánsan a különféle konkrét feladat-ellátási kötelezettségekben merült ki), és olyan elvárásokat jelenítenek meg, melyek közvetlenül a nemzetközi színtereken megfogalmazott időspolitikai elgondolásokból eredeztethetők.

Az idősödés tudományában, a gerontológiában nem érhető tetten olyan, jól körülhatárolható paradigmaváltás, mint az időpolitikában; e tudományterületet inkább a komplex megközelítések expanziója jellemzi. Az idősödés elméleteket Farkas és munkatársai három csoportba (egyéncsoportú, társadalomközpontú és feltörekvő elméletek) sorolták, rámutatva arra, hogy az egyes csoportokon belül különböző időszakokban eltérő nézőpontú és más-más tudományterülethez kapcsolódó elméletekkel lehet találkozni. Ennek megfelelően az elmúlt hatvan évben napvilágot látott elméletek az aktuális szociológiai, pszichológiai és biológiai elméletekhez társíthatók (Farkas, Gyarmati, Molnár 2009). A közpolitikai fordulat tehát nem vagy csak kevésbé magyarázható a tudományos nézőpontok megváltozásával.

Észre kell venni, hogy nem csak az időspolitika tartalma változott meg (a deficit-szemlélet helyett az aktív időskorra helyezve a hangsúlyt), hanem az a mód is, ahogyan az időpolitikák megváltoznak. Magyarországon és másutt egy olyan folyamat keretében módosulnak a helyi időpolitikák, mely korábban nem volt jellemző erre a szakpolitikai területre. A különbség röviden úgy jellemezhető, hogy korábban a helyi időspolitika alakulását alapvetően azok a nemzeti szintű jogszabályok határozták meg, melyek konkrét közszolgáltatások biztosításáról rendelkeztek; az új helyzetben viszont olyan eszközök válnak fontossá, melyek a nemzetközi szinten elfogadott szakpolitikai elvek átvételére ösztönzik az önkormányzatokat. Az új módozatot tehát a nemzetállami keret helyett a nemzetközi keret, a direkt módon történő kötelezés helyett az indirekt befolyásolás, a konkrét szakpolitikai eszközök meghatározása helyett pedig a szakpolitikai elvek alakítása jellemzi.

Jelenleg a két módozat egyszerre, egymás mellett létezik. Magyarországon változatlanul a jogszabályban meghatározott feladat-ellátási kötelezettség a helyi önkormányzatok időspolitikájának az egyik meghatározója. Ugyanakkor jelen vannak azok az eszközök, melyek alkalmazásának az a célja, hogy a helyi önkormányzatokat ösztönözze a korábbinál

tudatosabb időspolitika megfogalmazására, ennek során a nemzetközi dokumentumokban meghatározott időspolitikai elvek követésére. Az elsőként említett módózat jól ismert a szakterülettel foglalkozók előtt, és tudományos vizsgálata is jelentős hagyományokkal bír. Az új módózat természetét jóval kevésbé tárták fel tudományos vizsgálatok, Magyarországon pedig alig találhatók ilyen kutatások.

Az értekezés célja

A politikatudományban számtalan elméleti modell létezik a közpolitikában bekövetkező változások magyarázatára; a jelen dolgozat tárgya is ebbe a körbe illeszthető: alapvetően arra keres választ, hogy miként következik be a lokális időspolitikáknak az a változása, mely során az aktív időskor eszméje beépül a helyi szakpolitikába. Tekintettel a problémakört meghatározó – fentebb említett – nemzetközi, illetve nemzetállami időspolitikai dokumentumokra, a tárgykör úgy pontosítható, hogy a dolgozat célja annak megértése, hogy az új időspolitikai törekvések milyen módon jutnak el a nemzetközi szinttől, a nemzetállami szinten keresztül, a lokális szintig. Másként fogalmazva: a disszertáció célja a helyi időspolitika változását alakító új módózat empirikus vizsgálata és a módózat értelmezését szolgáló elméleti modell felállítása.

A közpolitika változásainak magyarázatára számtalan elméleti nézőpont ismeretes, a disszertációban megfogalmazott probléma értelmezésére ezek közül kellett kiválasztani a leginkább adekvát elméleti modelleket. A választásnál döntő súllyal esett latba az, hogy az időspolitika aktuális változásait elsősorban a szakpolitikai nézeteknek a nemzetközi szinttől a nemzetállami szintig, majd pedig a lokális szintig történő továbbgyűrűzése jellemzi. Annak értelmezésére volt tehát szükség, hogy milyen mechanizmusok keretében megy végbe a szakpolitikai diskurzusoknak az átadása-átvétele. Ez legalábbis két kérdést vetett fel:

- Mennyiben tekinthető szakpolitikának az, ami nem konkrét döntésekben, programokban, illetve eszközökben, hanem elvekről szóló nemzetközi ajánlásokban, a helyi politizálást ösztönző nemzeti eszközökben, illetve – jelentős mértékig – elveket deklaráló helyi dokumentumokban nyilvánul meg? Másként fogalmazva, a pusztán kommunikatív jellegű aktusoknak mi a szerepe a politika szempontjából?

- Miként értelmezhető az a folyamat, amikor a politikai aktorok a másutt (például más országban vagy más rendszerszinten) elfogadott vagy alkalmazott politikának nem a konkrét megoldásait, hanem elveit veszik át, és nem kötelezés, hanem ajánlás alapján?

Az első kérdésre a politikatudomány – kapcsolódva a társadalomtudomány más területeihez, különösen a tudásszociológiához – már régóta szolgál válaszokkal. Az ún. lingvisztikai fordulat nyitotta meg a kaput az előtt, hogy a kommunikatív aktusokat ne pusztán a valóság leírását szolgáló cselekvésnek, hanem sokkal inkább a valóságot létrehozó cselekvésnek értelmezzék. Tudásszociológiai nézőpontból a tudás nem a külső valóság semleges megfigyelése útján jön létre, hanem az emberek interakciója révén, akik maguk között létrehozzák a világ kölcsönös egyetértésen alapuló értelmezését. (Szöllősi 2012). A világra vonatkozó interpretációkban elválaszthatatlanul összefonódik az, hogy valamely jelenséget - például az időskort - miként kell látni, másrészt az, hogy ezzel a jelenséggel kinek, mit kell tennie. A vizsgálat irányától függ, hogy inkább a jelenség leírása, vagy inkább a jelenségre irányuló cselekvés kap nagyobb hangsúlyt. Az előbbinél a szociális konstrukcionizmus, az utóbbinál a diszkurzív politikatudomány kínálja a megfelelő elméleti kereteket. A konstrukcionizmus alkalmazásával lehet keresni a választ arra, hogy miként változik az időskor értelmezése; specifikusan pedig a konstrukcionista problémaelmélet felhasználásával arra, hogy miként értelmeződik társadalmi problémának az időskor, vagy miként alakul át ez a probléma-értelmezés. A diszkurzív politikatudomány felhasználása pedig a politikai kommunikáció és a politikai cselekvés (jelen esetben: az időskorra irányuló politikai kommunikáció és cselekvés) összefonódásának értelmezését és vizsgálatát teszi lehetővé.

Amennyiben polarizáljuk az időspolitika kutatásának lehetséges irányait, az egyik póluson a pozitivisták (különösen a funkionalisták, illetve institucionalisták) magyarázatok, a másikon pedig az interpretatív magyarázatok helyezkednek el. Az időspolitikával foglalkozó tudományos munkák számottevő hányada a szakpolitika változásának folyamatát az elsőként említett keretben vizsgálja, azt keresve, hogy milyen okokkal magyarázható a szakpolitika intézményi struktúráinak (például az ellátásoknak, a szolgáltató intézményeknek, a feladat-ellátási kötelezettségnek stb.) a megváltozása. A disszertáció nem követi ezt a tradicionálisnak tekinthető közpolitikai elemzési irányvonalat, hanem az időspolitika fentebb vázolt megváltozásában az – időskorra, illetve az időspolitikai feladatokra vonatkozó – interpretációk változását azonosítja döntő tényezőként, ezért arra keres választ, hogy milyen

környezeti tényezők, illetve milyen diszkurzív folyamatok alakították ezt a változást. A dolgozat alapvetően a Szabó Márton által „beszélő politikának” (Szabó 2000:5) nevezett diszkurzív politikatudomány felől közelít az időspolitika kérdéseire, dilemmáikhoz és megváltozásához. Az időspolitika kontextusának hatásait pedig a szociális konstrukcionizmus kontextuális irányzata felől közelíti meg: annyiban és úgy veszi figyelembe ezeket, amennyiben hatást gyakorolhattak az időspolitika formáló diskurzusra. A diszkurzív megközelítésben azok a kontextusok kerülnek előtérbe, amelyekben az időspolitika konstruálódik. A két elméleti irány – a diszkurzív politikatudomány és a kontextuális konstrukcionizmus – értelmezési kerete azonosnak tekinthető, hiszen mindkét nézet szerint a diskurzusokban konstruálódnak az interpretációk (Szabó 1998, Szűcs 2008).

A második kérdés megválaszolásához a disszertáció a közpolitika-átvétel (policy transfer) elméleti modelljét alkalmazza. Az időspolitika változásait számos tényező befolyásolhatja, melyek közül az értekezés a közpolitika átvétel folyamatát veszi górcső alá. Ez logikusan következik abból a tényből, hogy az aktív időskor eszméje – a fentebb vázolt módon – a nemzetközi szintről terjedt át a nemzeti időspolitikákra, onnan pedig a lokális időspolitikákra. A közpolitika-átvétel Dolowitz és Marsh nevéhez kötődő modelljét igen széles körben alkalmazzák a szakpolitika változásának, azon belül a politikák mástól történő átvételének elemzésére. A közpolitika transzfer során a kormányzatok az időspolitika területét érintő döntéseiket a nemzetközi tapasztalatok felhasználásának segítségével alakítják (Dolowitz, Marsh 2000). Az értekezés ennek a modellnek a felhasználásával azonosítja az időspolitika transzfer folyamatának elemeit, és elemzi hatásait a helyi időspolitika interpretációira.

Az aktív időskor eszméjének a nemzetközi időspolitikából a hazai időspolitikába történő beáramlása olyan dilemmákat vet fel a magyarországi helyi időspolitika alakulásával kapcsolatban, melyek túllépnek az időspolitika megszokott vizsgálati keretein. Az értekezés kutatói kérdése az alábbi – általánosabb jellegű – dilemmák mentén formálódott: A hazai helyi önkormányzatok időspolitikája megmaradt-e a jogszabályokban megfogalmazott szolgáltatásszervezési kötelezettségek teljesítésénél, vagy pedig az önkormányzatok képesek követni az időspolitika nemzetközi és nemzeti szintű változásait? Az időspolitika nemzetközi és nemzeti szintű változásait kísérő diskurzusok megrekedtek-e ezeken a szinteken, vagy pedig részévé váltak a helyi időspolitikai diskurzusoknak, átalakítva azt, hogy milyen módon értelmezik a helyi önkormányzatok az időspolitika változásait? Az általános kérdések azt jelzik, hogy az időspolitika változóban van, és hogy ennek a változásnak a mechanizmusa új helyzet elé

állítja mind a politikaalkotókat, mind pedig a szakpolitikák elemzőit. Ez indokoltá teszi azt, hogy a dolgozat újfajta kérdéseket fogalmazzon meg, melyekre új eszközökkel keresse a választ.

Az értekezés arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen mechanizmusok keretében történik a nemzetközi szinten megfogalmazódó időspolitikának az átvétele a lokális szakpolitika szintjén?

A kutatói kérdés az időpolitika változását úgy értelmezi, mint az időpolitikai diskurzus módosulását, ezért az időpolitika változását a kommunikatív aktusokban és az azokban megtestesülő tartalmakban kívánja azonosítani. Az időpolitikáról folyó diskurzus úgy fogható fel, mint az a keret, mely meghatározza a témáról való gondolkodás és a problémával kapcsolatos politikai cselekvés legitim módját. Amennyiben ez a keret megváltozik, és az önkormányzati politikaalkotók alkalmazkodnak ehhez, akkor maga az időpolitika változott meg; hiszen a politikai kommunikáció nem külön entitás, hanem maga a politika (Edelman 2004).

A dolgozat az időpolitika átvételének mechanizmusát a Dolowitz és Marsh által megfogalmazott modell felhasználásával vizsgálja; a modell alapján azonosítja és elemzi azokat a folyamatokat, melyek által megvalósult az új időpolitikai diskurzusnak a hazai helyi önkormányzatok általi átvétele. Az értekezés – a felsorolt elméletekből kiindulva – saját magyarázó modellt fogalmazott meg az időpolitikai diskurzusoknak a nemzetközi, a nemzeti és a lokális szint között történő átadásának-átvételének értelmezésére.

A kutatói kérdés megválaszolása empirikus kutatás alapján történik, melynek keretében magyarországi helyi önkormányzatok időpolitikai dokumentumainak vizsgálatára került sor. Az empirikus kutatás alapvető módszertani keretét a diszkurzív politikatudomány adta (Szabó 2003). A dolgozat a diszkurzív politikatudomány nézőpontjának megfelelő módszertani megoldást keresve, mellőzte a pozitivistá vizsgálati módszereket, és az értelmező közpolitika-elemzés (interpretive policy analysis) kereteit alkalmazta az időpolitika terén történt szakpolitika-átvétel vizsgálatára. E kereten belül az időpolitikai diskurzusoknak szövegelemzéssel, az Atlas-ti szövegelemző program felhasználásával történő vizsgálata jelentette a konkrét módszert.

Az értekezés szerkezete

Az értekezés három tartalmi egység (illetve az ezeken belül elhelyezkedő fejezetek) keretében tárgyalja a problémát, és keres választ a megfogalmazott kutatói kérdésre.

Az első rész ismerteti az időspolitikában tapasztalható közpolitika-átvétel kontextusát. A dolgozat – a diszkurzív nézőpontnak megfelelően – azokat a körülményeket sorolja a releváns kontextus körébe, melyek magára a szakpolitikai diskurzusra, illetve a diskurzus átvételére tudnak hatást gyakorolni. Ennek a kontextusnak leginkább hangsúlyos eleme az időpolitika fejlődése az európai térségben és Magyarországon. Az első rész az alábbi kérdéseket érinti: Melyek azok a jellegzetes demográfiai szempontok, melyekre az időpolitikai diskurzus hivatkozni szokott? (Például milyen kihívások elé állítja a kettős demográfiai öregedés a társadalmakat? Milyen szociodemográfiai jellemezőkkel írható le az idősek korcsoportja?) Milyen elméleti modellek fogalmazódnak meg az utóbbi évtizedek időpolitikájában? Európai Unió dokumentumaiban hogyan jelenik meg az időpolitika? A hazai időpolitika területén milyen változások azonosíthatók a rendszerváltozás óta eltelt időszakban? Milyen feladata, szerepe van az önkormányzatoknak az időpolitikában?

A középső rész bemutatja azokat az elméleti kereteket, amelyekben a közpolitika átvétel folyamatai értelmezést nyernek, továbbá ismerteti az európai és a hazai időpolitikában tetten érhető időpolitikai transzfert. A legfontosabb kérdések: Milyen elméleti modellek keretében értelmezhetők a változás folyamatait a szakpolitikák területén? A Dolowitz és Marsh által felállított politika transzfer modell milyen területekre, folyamatokra összpontosít a politikaalakítás bonyolult és igen összetett rendszerében? Milyen mechanizmusokban és milyen tartalommal valósul meg a közpolitika átvétele az európai térségben? Hogyan áramlik a szakpolitikai diskurzus és hogyan válik a hazai időpolitika részévé?

Amennyiben megvizsgáljuk a politika egyes aspektusait, akkor egyre gyakrabban találkozhatunk azzal a jelenséggel, amely az információk, a szakpolitikák és a programok terjedését valósítja meg a nemzetközi és a nemzeti kormányzás különböző szinterein.

A politikatudomány nemzetközi szakirodalmában a folyamat vizsgálata két fő területen valósul meg, egyrészt a közpolitika transzfer (policy transfer), másrészt a közpolitika diffúziója (policy diffusion) területén. A diffúzió kutatása a kormányzati szektorok és azok szervezetei közötti információ áramlását, a szakpolitikák és a programok terjedését elemzi (Newmark 2002).

A politika transzfer nem tekinthető teljes mértékben innovatív megoldásnak a közpolitikai problémák kezelésében, a politika szereplői már nagyon régóta „szemezgetnek” a különböző ötletek, megoldási lehetőségek között (Benson 2009).

A transzfer az a folyamat, amelynek során a tudás, a politika vagy az adminisztratív intézkedések az egyik nemzet vagy az egyik közpolitikai területről egy másik politikai kontextusba helyeződnek át. Ez a folyamat – köszönhetően az info-kommunikációs technológia fejlődésének és a hatékonyabb globális kommunikációnak – ma sokkal gyorsabban és könnyebben valósul meg, mint korábban (Dolowitz 2003).

A tudományos közleményekben fellelhető terminológiák, témakörök nem mindenütt azonosak, azonban mégis hasonló tartalmakat jelenítenek meg, így a korábban felhalmozott közpolitikai tudást, a közigazgatási gyakorlat és a már működő intézményrendszerek átültetését illetve azok jövőre vonatkozó politikai elképzeléseit értékelik, valamint megvalósíthatóságukat elemzik egy eltérő politikai környezetben (Dolowitz, Marsh 2000).

Az egyes országokban felmerülő problémák, megoldásra váró feladatok egyediak, az adott államra, területi egységre jellemzőek, azonban a közpolitika szereplői az alternatívák kidolgozásában az eltérő kormányzati szinteken már korábban kimunkált és/vagy megvalósított elképzelésekből tanulhatnak, illetve ötleteket meríthetnek (Rose 1991, idézi: Dolowitz, Marsh 1996).

A politikai szereplők - mindenütt a világon - következtetéseket vonnak le saját tapasztalataikból, és/vagy informálódnak a más nemzetek korábbi gyakorlatában fellelhető legjobb megoldásokról a saját elképzeléseik módosítása, korrekciója érdekében. Ennek következtében a közpolitika transzfer egy tanulási folyamatnak tekinthető, melynek során a politikai döntéshozatal múltbéli hibái a felszínre kerülnek, és a folyamatok áttekintése, elemzése során levont következtetések hatást gyakorolnak a politikai innovációs tevékenységre. Következésképpen a közpolitika transzferben megjelenik a közpolitikai folyamatok tanulása, a konvergencia, valamint a tapasztalatok értékelése is (Mokhtar, Haron 2007).

A szakirodalom közpolitika transzferre vonatkozó meghatározásaiban felfedezhetők az eltérések, azonban a leggyakrabban Dolowitz és Marsh definícióját idézik¹ a kérdéskörrel foglalkozó szerzők, mely szerint a „policy transfer” egy „folyamat, amely a közpolitikai elképzelések és/vagy gyakorlatok átvételét valósítja meg, egy már kipróbált és működő

---

¹Dolowitz és Marsh 2012-es tanulmányukban arról számolnak be, hogy a közpolitika transzferről szóló két tanulmányukat több mint 2.000 alkalommal idézték szerzőtársaik, és alkalmazták kutatásaik során az általuk megfogalmazott modell keretrendszerét (Dolowitz, Marsh 2012).

rendszer át egy másik politikai rendszernek. Az átvétel tárgyát képezhetik a politikai megoldások és/vagy eszközök, a technológiai megoldások, a közigazgatás gyakorlata, a tervezési folyamatok, az intézményi struktúrák, a jogszabályi keretek, a stratégiai megközelítéseket, valamint a közpolitika területeit érintő értékelések” (Dolowitz, Marsh 1996:344).

A közpolitikai transzferre nem csak a gazdasági átalakulás gyakorol nyomást, hanem a technikai fejlődés, a szupranacionális szervezetek, melyek az adott gyakorlat önkéntes átvételén túl a kényszerítés eszközével is élhetnek. A politikai szereplők a növekvő mennyiségű információ birtokában folyamatosan felül tudják vizsgálni saját döntéseiket, összehasonlítva más országok megoldásmódjaival, és a hazai közpolitikába történő átültetés során a jó gyakorlatok ismeretében hatékonyabb megoldásokat tudnak megvalósítani.

A közpolitika transzfer lehetőségét jelentős mértékben megkönnyítette és felgyorsította az info-kommunikációs technológia fejlődése, mely segítette a politikai szereplők egymás közti információ cseréjét² (Dolowitz, Marsh 2000). A közpolitika átvétele mára fontos eszközzé vált a politikai döntéshozatal folyamatában, a szerzők kiemelik a transzfer tanulási folyamat jellegét, melyben egy új elgondolás vagy szemlélet átvétele politikai változást indíthat el. (Benson, Jordan 2011).

Dolowitz és Marsh modellje a politika átvétel folyamatának elemzését, értelmezését segíti, egyúttal átláthatóbbá teszi az összefüggéseket a transzfer megvalósulásában.

A politika transzfer elemzése során a modell segít felfedezni a szereplők motivációit, mely választ ad arra a kérdésre, miért köteleződnek el a szereplők a folyamat mellett? Ez az információ megvilágítja, hogy a politika szereplői milyen módon keresnek már létező megoldásokat a nemzetközi gyakorlatban.

A harmadik rész az empirikus kutatást ismerteti. A kutatás alapvető módszertani keretét a diszkurzív politikatudomány elméletei és módszerei adják. A diszkurzív politikatudomány Magyarországon elsősorban Szabó Márton műveiből ismerhető meg (vö. Szabó 2003). Az irányzat alapját az úgynevezett lingvisztikai fordulatnak a politikatudományba való beáramlása képezte, melynek „háttere egy filozófiai paradigmaváltás, amely szerint a hangsúly magán a nyelven és a nyelv alkotóelemein van, s azon, ahogy a világ felépül a nyelv által hordozott jelentésekből” (Carver 2004:143).

---

² Dolowitz és Marsh tanulmányában Bill Clinton kormánya által megvalósított foglalkoztatáspolitikai koncepció angliai majd Európa többi tagállamába történő exportját említi példaként (Dolowitz és Marsch 2000).

Murray Edelman és mások munkái alapján erősödött meg az a tudományos nézőpont, hogy a politikai kommunikáció nem pusztán a politikáról való beszéd, hanem önmagában is azonos a politikával (Edelman 2004). A nyelv közvetítésével konstruáljuk és/vagy rekonstruáljuk a helyzetünket, körülményeinket, életünket, ebből következően a konstruktivista nézőpont szerint a nyelv nem tükörképe a bennünket körülvevő valóságnak, hanem a valóság megteremtője (Szabó 2003).

A diszkurzív politikatudomány területén Torfing négy meghatározó kutatási területet azonosított. Az elemzés frekventált területe a jóléti állam valamint a közszféra problémái és átalakulása; a hatalom és a demokrácia; a szupranacionális, nemzeti és a szubnacionális kormányzati szintek kapcsolatai és végül a biztonság kérdései (Torfing 2004).

A diskurzus elemzés tárgya maga a vita vagy a párbeszéd története, amit meghatároz az adott társadalom tradíciója, így függ a társadalom szokásaitól, a kulturális normáitól, az értékektől és a rítusaitól, amelyek együtt konstruálják a diskurzusokat (Hewitt 2009). Az 1990-es években a közpolitika területén is számos diszkurzív elemzés látott napvilágot (vö. Hajer 2004: 162), melyekben megfogalmazódott, hogy „a történetek valójában maguk is politikai mechanizmusok: a történeteken kívül nincs konszenzus, a narrációk nélkül, nincsenek kognitív változások” (Hajer 2004:163). A Hajer által megfogalmazottakban Edelman gondolatai - a politika és a kommunikáció kapcsolata - ismerhetők fel (vö: Edelman 2004).

A közpolitika területén végzett vizsgálatok gyakran veszik górcső alá a döntéshozatali folyamatokat, magát a végrehajtást és annak hatásait, a partnerséget a központi és a helyi hatalom színterei között. Azonban a közpolitika messze túlmutat a felsoroltakon, miután a közpolitikák gyakran emberek csoportjaira irányulnak, mint például a munkavállalókra, a háztulajdonosokra, a szülőkre, a szegénységben élőkre, az idősekre (Hewitt 2009).

A diszkurzív politikatudomány a közpolitikák vizsgálata során különböző elemzési módszerek használatát, melyek közül – jelen vizsgálat esetében – az értelmező politikaelemzést (interpretive policy analysis) tekintem meghatározónak. Az interpretatív közpolitika elemzés egy viszonylag fiatal paradigma a közpolitikai kutatások területén, az 1980-as éveket követően vált elfogadottá a társadalomtudományok körében.

Az értelmező politikaelemzés kontextus érzékeny, egyúttal magában hordozza a kritikai szemléletmódot, valamint előnyei megmutatkoznak az interdiszciplináris közpolitikai területek elemzéseiben, továbbá azokban a tartományokban, ahol a globális és a lokális találkozik.

Az interpretatív politikai elemzés módszertanában megtalálhatók az érvek-, a szövegek- és a diskurzusok vizsgálatai. Az elemző szerepe a politikai folyamatok értelmezésében, magyarázatában valamint analízisében, továbbá a diszkurzív mechanizmusok azonosításában értelmezhető (Petrović 2008, Glynos, Howarth, Norval, Speed 2009).

A kvalitatív kutatást meghatározó kérdések:

- A nemzetközi időspolitikában paradigmaváltást eredményező és a hazai időspolitikában szemléletváltozást kezdeményező aktív időskor eszménye megjelenik-e a helyi esélyegyenlőségi programokban?
- Azonosíthatók-e a különböző szintek közötti közpolitika átvétel során Dolowitz és Marsh modell egyes elemei?
- Felismerhető-e a nemzetközi és a helyi szintek közötti közpolitika transzfer folyamatában a Nemzeti Idősügyi Stratégia szerepe?

Az értekezés célja az volt, hogy bemutassa azokat a mechanizmusokat, amelyek keretében megtörténik a nemzetközi szinten megfogalmazódó időspolitika átvétele a lokális szakpolitika szintjén. Ennek érdekében az időspolitikai diskurzusokat meghatározó tartalmak, majd a közpolitika változásra ható elméletek bemutatását követően a közpolitika transzfer modelljét ismertettem. Az empirikus kutatás során a WHO 'Aktív időskor' közpolitikai keretrendszerét tartalmazó dokumentumának, az Idősügyi Nemzeti Stratégiának, valamint 159 település helyi esélyegyenlőségi programjának tartalomelemzését végeztem el.

A helyi időspolitika változásait meghatározó mechanizmusok fontosabb elemeinek szerepét – az értekezés elméleti és empirikus részeinek összegzéseként – az alábbiak szerint írhatjuk le:

- A helyi önkormányzatok időspolitika diskurzusait legjelentősebb mértékben a jogszabályi környezet befolyásolja.
- Az 'Idősbarát Önkormányzati Díj' alapítását jogszabály rendelte el, ennek okán az előző ponthoz sorolható, azonban az időspolitikára gyakorolt hatása következtében szükségesnek tartom külön is megemlíteni, mert az institutionális elemek – a kötelező feladatellátás – mellett diszkurzív elemet is megjelenít, mint az idősök helyi szervezeteivel kialakított partneri kapcsolat szükségességét.
- A nemzeti fejlesztési tervek operatív programjai és a kapcsolódó pályázati kiírások hatással vannak a lokális időspolitikára. A 2004-2006 és 2007-2013 közötti

programozási időszakban a pályázati rendszer inkább indirekt, mint direkt mechanizmusként azonosítható az időspolitika befolyásolásában.

- A nemzetközi dokumentumok aktív időskorhoz kapcsolódó elgondolásai a helyi esélyegyenlőségi programokra hatást gyakoroltak. Azonban az interpretációk még nem harmonizálnak teljes mértékben a WHO által megfogalmazottakkal.
- Az Idősügyi Nemzeti Stratégia hatása a helyi időspolitikai diskurzusokra megállapítást nyert, miután az elemzett esélyegyenlőségi programok tartalma több ponton egyezést mutat a stratégiában foglaltakkal.

A felsorolás tanúsága szerint helyi önkormányzatok időspolitikai diskurzusait számos tényező befolyásolja³. Az értekezés a 'top down' irányú hatások vizsgálatát helyezte előtérbe, a későbbiekben elképzelhető a helyi időspolitikára ható a 'bottom up' irányú hatások elemzése is, amelyben az idősök és csoportjaik kiemelkedő szerepet tölthetnek be.

Az empirikus kutatás során azonosíthatóvá váltak az időspolitika területén megvalósuló közpolitika-transzfer folyamatai és hatásai. A kutatás eredményeként megállapítható, hogy az időspolitika területén olyan politika-átvétel zajlott le, melynek során az aktív időskor köré szerveződő új szakpolitikai diskurzus elemei eljutottak a nemzetközi szinttől a hazai helyi önkormányzatok szintjéig. A vizsgált helyi önkormányzati dokumentumok tartalmi a nemzetközi időspolitikai diskurzusok tematikáihoz közelítenek. A politika-átvétel azonban két szempontból is korlátozott. Egyrészt a vizsgált kérdés, az aktív időskor értelmezése terén észlelhető volt, hogy az idősokről szóló diskurzus még mindig gyakrabban értelmezi problémaként, mint lehetőségként a korosztályhoz kapcsolódó dilemmákat. Másrészt - a vizsgált szakpolitikai dokumentumokon keresztül - észlelhető volt, hogy az új időspolitikai diskurzus egyelőre inkább a szimbolikus síkon eredményezett változást, mint az instrumentális oldalon.

Az értekezés tudományos eredményei

Az értekezés új tudományos eredményei a következők szerint foglalhatók össze:

---

³ Az értekezés a 'top down' irányú folyamatokra összpontosított az időspolitikát befolyásoló mechanizmusok azonosítás a során. Azonban nem zárható ki a 'bottom up' irányú hatások sem. A helyi esélyegyenlőségi programok tanúsága szerint az időspolitikára ható tényezőként felismerhető az idősök korcsoportja is. A vizsgálatban szereplő dokumentumokban, bár igen csekély számban, de található utalása arra hogy az idősök szerveződésai részt vesznek a helyi időspolitika alakításban. Az idős korosztály létszámának növekedése, az idősök aktivitásának élénkítése következtében prognosztizálható, hogy a jövőben jelentősebb hatást gyakorolnak majd a lokális időspolitika diskurzusaira.

A hazai környezetben új tudományos eredményének tekinthető a diszkurzív politikatudományok az időspolitika területére történő alkalmazása. Noha az időskor interpretációjával kapcsolatban elérhető hazai vizsgálatok, a helyi önkormányzatok időspolitikájának interpretatív nézőpontú vizsgálatára eddig nem került sor.

A hazai környezetben ugyancsak új tudományos eredményként említhető a közpolitika-transzfer vizsgálata. A hazai közpolitika, ezen belül az egyes szakpolitikák vizsgálatában nem tekinthető szokványos elemzési keretnek a közpolitika transzfer. Ezért a különböző kormányzati szintek közötti időspolitika-átvétel mechanizmusait vizsgáló empirikus kutatás innovatív jellegű.

Az értekezés tudományos eredménye az önkormányzati időspolitika diszkurzív szempontú vizsgálata. Noha az időskor interpretációjával kapcsolatban elérhető hazai vizsgálatok, a helyi önkormányzatok időspolitikájának interpretatív nézőpontú vizsgálatára eddig még nem került sor. Az időspolitika vonatkozó kommunikáció vizsgálatán keresztül – a helyi hatalom esélyegyenlőségi programjait vizsgálva – láthatóvá vált az időspolitika lokális értelmezési keretrendszere. Egyidejűleg az értelmező közpolitika elemzés (interpretive policy analysis) segítségével megvalósíthatóvá vált az esélyegyenlőségi programok származtatott szövegeinek interdiszciplináris megközelítésű vizsgálata.

Az értekezés második eredményének tekinthető a közpolitika transzfer folyamatának, és a közpolitika átvételét befolyásoló mechanizmusok vizsgálata. A hazai közpolitika, ezen belül az egyes szakpolitikák vizsgálatában nem tekinthető szokványos elemzési keretnek a közpolitika transzfer analízise. A különböző kormányzati szintek közötti időspolitika átvétel mechanizmusait vizsgáló hazai empirikus kutatás területén újszerűnek tekinthető ez a megközelítés.

A disszertáció harmadik tudományos eredményének tekinthető Dolowitz és Marsh közpolitika transzfer-modelljének a továbbfejlesztése, mely keretében sor került két új elemnek – konkrétan a több szintet érintő transzfernek, illetve a transzfer többféle útvonalának – a modellbe történő beemelésére.

A közpolitika-transzfer módosított modellje

A közpolitika-transzfer elméleti modelljének továbbfejlesztése az empirikus vizsgálatot meghatározó egyik kérdéshez kapcsolódik: „honnan veszi át” a helyi önkormányzat az időspolitikát alakító tartalmak?

A Dolowitz és Marsh-féle modell két szint közötti folyamatként konceptualizálja a szakpolitika átvételét. A modell a szupracionális és a nemzetállami, vagy a szupranacionális és a szubnacionális, vagy a nemzetállami és a szubnacionális - és ezek variációi - szintek egymásra gyakorolt hatásait jeleníti meg. A nemzetközi térben zajló időspolitikai diskurzusok helyi szintre történő átvétele azonban nem írható le csupán két szereplő között zajló transzfer hatásaként, hiszen harmadik szereplőként megjelenik a közvetítő szerepet betöltő nemzetállami kormányzat.

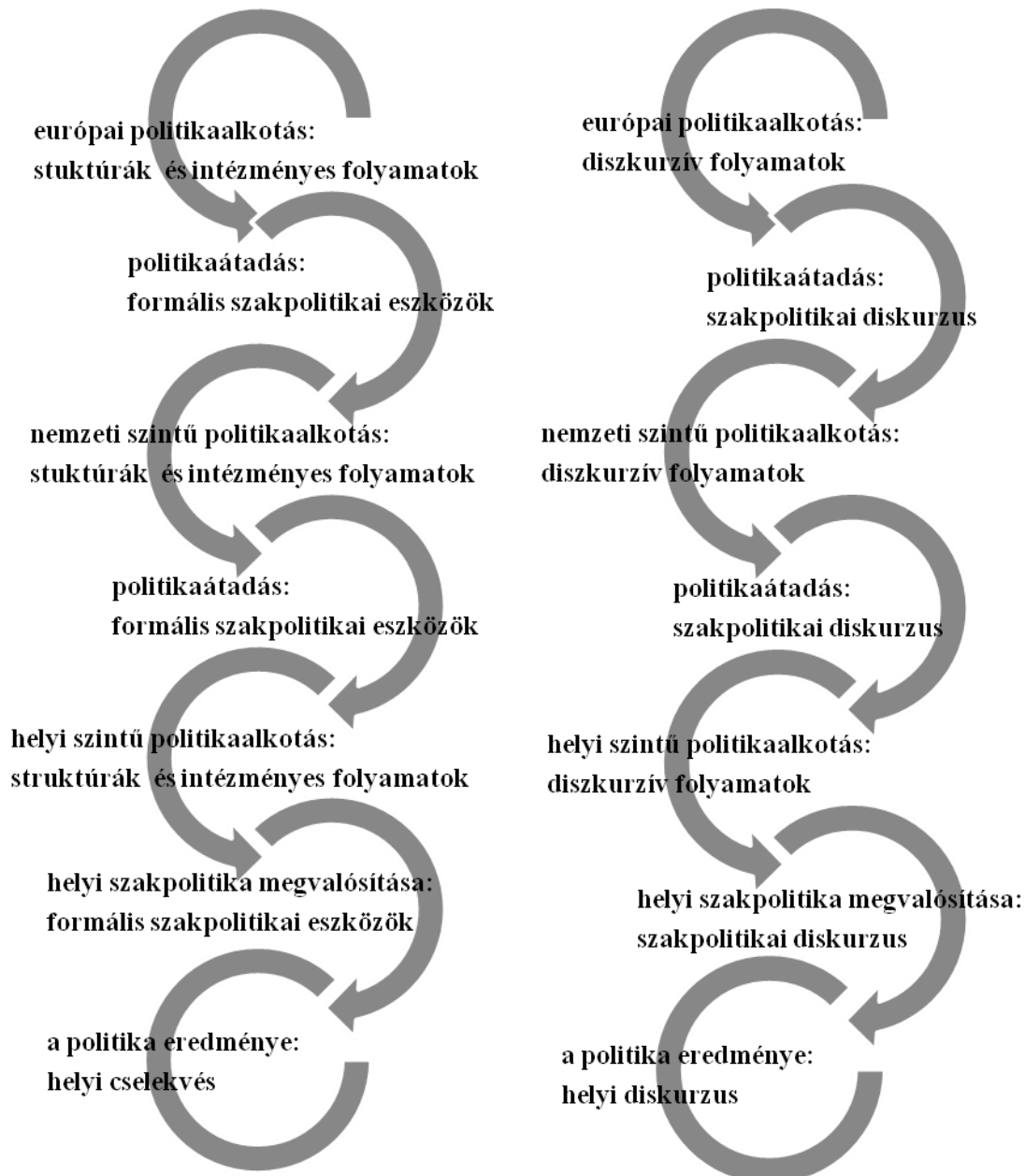
Szükség van tehát arra, hogy értelmezzük a három szereplő egymáshoz való viszonyát. Megjegyzendő, hogy az Európai Unió működésével kapcsolatban kiterjedt irodalma van a politika különféle szereplői közötti kapcsolatoknak, így - egyebek mellett - az Unió és a helyi szint közötti kapcsolatoknak is. Ugyancsak gazdag az irodalma az Unióban megjelenő szakpolitikai transzfer egyik sajátos módozatának, a nyitott koordinációnak. Ami kiegészítést igényel, az annak modellálása, hogy miként történik a szakpolitika átvétele egy olyan hármas kapcsolatban, melyben a nemzetállam feletti (nemzetközi vagy európai) szint (elsősorban) a nemzetállami szintre, a nemzetállami szint pedig a lokális szintre gyakorol hatást. A hatásmechanizmus különösen akkor válik érdekessé, amikor a nemzetállam nem kötelező döntések útján, hanem „lágyabb” eszközökkel befolyásolja a helyi önkormányzatokat politikájuk alakításában.

További konceptualizálást igényel az, hogy mi lehet a szerepe a szakpolitika átvételében a diszkurzív folyamatoknak, illetve az instrumentális eszközöknek. A politikaátadás történhet (dominánsan) diszkurzív eszközök alkalmazásával, illetve (dominánsan) instrumentális eszközök alkalmazásával. Az előbbi esetben a befolyásoló eszköz maga a diskurzus (például egyeztető tárgyalás, írásba foglalt ajánlás, a „jó gyakorlatok” megismerése, stb.). Az utóbbi esetben - túl a diskurzuson - formális eszközök szolgálják a következő szint szakpolitikájának alakítását (mint például nemzetközi egyezmények, kötelező erejű határozatok, jogszabályok stb.). A szakpolitika-átvétel ugyancsak kétféle formában testesülhet meg. Az egyik esetben (dominánsan) a politikát átvevőnek a szakpolitikai diskurzusa változik meg, a másik esetben pedig a politikát átvevőnek az instrumentális megoldásai.

E két szempontot (a háromszereplős viszonyt, illetve a diszkurzív versus instrumentális eszközöket) beépítve Dolowitz és Marsh politikaátvétel-modelljébe a szakpolitika-alkotás és a szakpolitika-átvétel kormányzati szintek közötti transzferét az alábbiak szerint ábrázoltam.

1. számú ábra: A szakpolitika-alkotás és a szakpolitika-átvétel folyamata az európai, a nemzeti és a helyi szint között (top-down irányú hatások esetén)

Forrás: sajt szerkesztés

Az ábra azokat a rendszerszinteket és azokat a folyamatokat ábrázolja, amelyek keretében a szakpolitika alkotása és átadása-átvétele történik az európai szintű szakpolitika-alkotástól a helyi szakpolitika eredményének megjelenéséig. Ebben a folyamatban az egyik szinten lévő szereplő szemszögéből az általa alkalmazott megoldás a politikája megvalósítására eszköze. Az eggyel lejjebb lévő rendszerszinten elhelyezkedő szereplő szemszögéből nézve ez a megoldás olyan eszköz, mely őt befolyásolja saját politikájának alakításában.

A modell az európai szinttől a nemzetállami szintre, majd onnan a lokális szintre irányuló szakpolitikai hatásokat, illetve szakpolitika-átvételt mutatja be. Megjegyzendő, hogy az ábra a felülről lefelé irányuló (top-down) hatásokat vázolja fel; ennek az az indoka, hogy az időspolitikai transzfer esetén mérsékelt a felfelé irányuló (down-up) hatás. Jóllehet léteznek alulról felfelé irányuló (bottom-up) hatások is, azonban az idősügy területén korlátozott ennek a szerepe, különösen a magyarországi, helyi önkormányzatok esetében. Ettől függetlenül, az ábra alkalmas a felülről lefelé irányuló hatások szemléltetésére is.

A transzfer alternatív útvonalait a továbbfejlesztett modell kettős spirálként ábrázolja, melyben a transzfer egyaránt megvalósulhat instrumentális és/vagy interpretatív eszközök révén, és hatást gyakorolhat a következő szint instrumentális és/vagy interpretatív jellemzőire. A nemzetközi (WHO) illetve az európai idősügyi politika-átvétel esetében mérsékelt az instrumentális megoldások szerepe, ezzel szemben kiemelkedő a diszkurzív folyamatok jelentősége. A tagállamok időspolitikájának befolyásolása esetében - tekintettel a hatásköri szabályokra is - az EU sokkal inkább folyamosodik a kevésbé formalizált eszközökhöz - különösen a nyitott koordináció keretrendszerében - mint a formális megoldásokhoz. A nemzeti szakpolitika-alkotás során egyaránt találni példákat az intézményes, valamint a diszkurzív eszközök alkalmazására a helyi politika befolyásolása során. Az intézményes eszközök között említhető a törvényben meghatározott ellátási kötelezettség, továbbá a költségvetés általi finanszírozás.

A módosított modell, melynek lényege az ábrában látható, a vizsgálat során alkalmas eszköznek bizonyult az időspolitika terén végbemenő szakpolitika-transzfer konceptualizálására. A vizsgálat a modell következő elemeit érintette:

- Rendszerszintek közötti szakpolitika-átvétel: Az értekezés tárgyát az képezte, hogy milyen mértékben veszi át és milyen módon jeleníti meg az európai, illetve a nemzeti szakpolitikai diskurzus elemeit a helyi szintű szakpolitikai diskurzus.

- Szakpolitika-átvétel eszközei: A kutatás során vizsgált dokumentumoknak az volt a jelentősége, hogy a nemzeti szint (a magyar kormányzat) a hazai időügyi diskurzust képviselő dokumentumok révén kíván hatást gyakorolni a helyi időügyi diskurzusra.

Szakpolitika-átvétel megvalósulása és annak területe: Ennek megfelelően a kutatás során vizsgált kérdés az volt, hogy az európai, illetve nemzeti időügyi diskurzus elemei beépültek-e a helyi időügyi politikai diskurzusbába.

A vizsgálat korlátai

A vizsgálat korlátait a következők szerint lehet megjelölni: Az első, tudatosan vállalt korlátozást az jelentette, hogy a vizsgálat a közpolitika-átvétel diszkurzív aspektusait kívánta tanulmányozni, nem pedig az instrumentálisakat. Másként fogalmazva a kérdés az volt, hogy miként vevődnek át az időpolitikai tartalmak, nem pedig az, hogy miként terjednek el a „jó gyakorlatok”. Ez a választás azzal indokolható, hogy az időpolitika terén bekövetkezett változásnak éppen az a lényege, hogy az új szakpolitikai elveket újfajta eszközök alkalmazásával adják át a következő szintnek. Ebben a folyamatban (különösen a WHO és az EU szintjén) egyáltalán nem volt jellemző az, hogy konkrét szakpolitikai eszközök átadására kerüljön sor. Ezért - az időpolitika eme sajátos helyzetének megfelelően - az értekezés is a szakpolitikai diskurzus átadás-átvételének folyamatát vizsgálta. Ezek az irányok túlmutatnak az értekezés keretein, azonban lehetőséget adnak a kutatási téma későbbi továbbfejlesztésére.

Ehhez képest új kérdésnek számít az, hogy az átadott-átvett diskurzusok hatottak-e a helyi időpolitika különféle eszközeinek alkalmazására (például sor került-e új ellátások bevezetésére, vagy a korábbiak szemléletének megváltozására). Az ilyen új kérdések újabb kutatások keretében vizsgálhatók. Megjegyzendő, hogy egy ilyen vizsgálathoz olyan alapvető elméleti és módszertani kérdéseket kell tisztázni, mint azt, hogy miként lehet kombinálni a pozitivistá és a relativista nézőpontú kutatásokat.

A vizsgálat másik korlátozását a minta nagysága jelentette. Szakpolitikai kutatásoknál eleve korlátozott a vizsgálható politikák köre; jelen esetben pedig tovább korlátozta a mintavétel lehetőségét az, hogy nem minden önkormányzat készített olyan dokumentumot, melyben megnyilvánul(hat)nak az új időpolitikai diskurzus elemei. A minta ennek ellenére szélesnek volt mondható.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

Dolowitz, David P.; Marsh, David (2000): *Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making*. *Governance* 13/1 5-23

<http://ejournal.narotama.ac.id/files/0952-1895%252E00121.pdf> Letöltés: 2013. 05. 12.

Edelman, Murray Jacob (2004): *A politika szimbolikus valósága*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Farkas Gabriella, Gyarmati Andrea, Molnár Szilárd (2009): Az idősödő társadalom gazdasági és társadalmi kihívásai Magyarországon. *Információs társadalom*. 9/4 7-31
http://epa.oszk.hu/01900/01963/00031/pdf/infotars_2009_09_04_007-031.pdf Letöltés: 2010.11.14.

Szabó Márton (1998): *Diszkurzív térben: Tanulmányok a politika nyelvéről és a politikai tudásról*. Scientia Humana, Budapest

Szabó Márton (2000): Beszélő politika – diszkurzív politológia. In: Szabó Márton (szerk.): *Beszélő politika*. A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete. Jászóveg Műhely Kiadó, Budapest

Szabó Márton (2003): *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Szöllősi Gábor (2012): *A társadalmi problémák konstrukcionista elméletének alapjai*. Z-Press Kiadó Kft, Miskolc

Szücs Zoltán Gábor (2008): *A diszkurzív politikatudomány mint politikai diskurzustörténet*. Műhelytanulmányok 2. Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézet

<http://mek.oszk.hu/06200/06225/06225.pdf> Letöltés: 2013.08.22.

WHO (2002): *Active Again a policy framework*. A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing, Madrid, Spain
http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/who_nmh_nph_02.8.pdf Letöltés: 2010. 12. 15.

WHO (2007): *Global age-friendly cities: a guide*. World Health Organization, France
http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

Letöltés: 2012.09.25.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke

940/2011/EU of the European Parliament and of the Council of 14 September 2011 on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012).

COM(2009)180 A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Unióban az idősödő népesség hatásának kezeléséről (2009-es jelentés az idősödésről) Brüsszel, 29. 04. 2009

COM(2012)83 A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az aktív és egészséges időskor témájával kapcsolatos európai innovációs partnerség stratégiai végrehajtási tervének előreviteléről. Brüsszel, 2012. 02. 29.

2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének részletes szabályairól

Az értekezés témakörében született publikációk:

Tanulmányok:

Brettner Zsuzsanna (2010): Időskor és társadalmi exklúzió. Pécsi Horizont 3/2

Brettner Zsuzsanna (2012): A 21. század idős generációja. Acta Sociologica 7/5 91-95

Brettner Zsuzsanna, Mucsi Georgina (2013.): A szociális munka szerepe az időskorúak fizikai, szellemi és szociális aktivitásának megőrzésében. In: Kállai János, Kaszás Beáta, Tiringner István (szerk.): *Időskori egészségpszichológia*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 119-136

Brettner Zsuzsanna (2013): Mérföldkövek a hazai időspolitikában. In: Bretter Zoltán, Vörös Zoltán (szerk.): A tudomány megszelídítése: Tanulmányok a közpolitika köréből. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs 67-91

Konferencia előadások:

Brettner Zsuzsanna: Az egészségmegőrzés élethosszig tartó stratégiái „Dialogus a józanságról” Drogprevenációs konferencia 2005. március 31.

Brettner Zsuzsanna: Társadalmi befogadás és kirekesztődés időskorban. Idősügyi Konferencia Pécs, 2006. november 8.

Brettner Zsuzsanna (2012): Idősek a 21. században. Határok és Kapcsolatok konferencia Pécs, 2012. március 27.

Brettner Zsuzsanna (2013): Senior citizens in local public life. „Response-able Communities” Conference 22-24. May 2013, Pécs